

Dr. Fran Bradač

Prizor iz Aristophanovih Vitezov

Aristophanova komedija Vitezi, ki so jo igrali leta 424. pr. Kr. v Athenah, je zanimiva ne le kot izvrstna komedija in satira, ampak tudi kot važen zgodovinski dokument za dobo peloponeške vojne. Slika nam brezupne notranje razmere državne uprave v dobi, ko so stale Athene na višku. Ta satira biča ne toliko osebe, kakor splošna načela, dasi vodi pesnika tudi osebna mržnja proti tedaj vsemogočnemu državniku demagogu Kleonu.

Po smrti odličnega državnika Perikleja so prišli na čelo athenške državne uprave sami kupčevalci, demagogi, ki jim je bila blagajna države deveta briga in so gledali le na to, da obogate. Najpodlejši je bil trgovec z usnjem Kleon, ki je z lokavim očesom spoznal značaj velike mase ter je kot državnik odločal vedno to, kar je vedel, da prija ničemurnosti mase. Preden je dobil v roke državno krmilo, je bil hudo zadolžen, pozneje pa si je pridobil na stroške države velikansko premoženje, največji ugled in odločilni vpliv pri ljudski masi.

Vojna doba je bila kot nalašč za takega državnika in ker je Kleon vedel, da je lahko v kalnem ribariti, je bil odločen nasprotnik miru. Ko so prišli spartanski odposlanci po bitki pri Sphakteriji in pri Pylu v Athene s predlogom, da bi sklenili obe državi pravičen mir, je dosegel Kleon pri narodu, da je odbil vse predloge in so spartanski odposlanci zapustili Athene, ne da bi kaj opravili. Začeli so se zopet boji, a zdaj je athenški vojski slaba predla. Kleon se je zavedal, da je on zakrivil, da so se mirovna pogajanja razbila in, ko mu vse spletke niso nič pomagale, je bil tako drzen, da je odšel sam z malimi četami pred Pylos. Njegovi objestnosti so se Athenci posmehovali, toda usodno naključje je nesramnemu demagogu pripomoglo do najvišjega ugleda pri ljudstvu. Slučajen gozdni požar je zlomil silo oblegancev v Pylu in Kleon, čeprav je došel tja že post festum, si je prilastil zasluge na zmagi. Kolač, ki ga je zamesil drugi, je prinesel athenškemu Demu (= narodu) on v dar. Privedel je s seboj 292 spartanskih ujetnikov in bil je pri ljudstvu na višku naklonjenosti.

Ne malega poguma je bilo treba Aristophanu, da je v svoji komediji napadel tega ljubljenca velike mase, najmogočnejšega moža v Athenah, od katerega je bilo pričakovati, da se bo z vsemi sredstvi maščeval. Noben igravec se ni upal prevzeti vloge Kleona, celo izdelovalci mask se niso drznili, izobličiti mogočnega demagoga. Aristophanes je sam vodil prvo vprizoritev in je sam igral glavno vlogo brez maske.

Manj smelo je bilo, predstaviti suvereno ljudstvo v čemernem, nagluhem, muhastem, že otročjem, vsaki prevari lahko dostopnem starcu, ki ga ima popolnoma v svoji oblasti prekanjeni služabnik Kleon, ki se mu zna dobrikati, a ga vara, kjer le more. Dva druga služabnika, ki je proti njima Kleon intrigiral, najdeta v proročbi pot, kako bi mogla strmoglaviti tega sleparja, ter naščuvata klobasarja

B r a d a č / P r i z o r i z A r i s t o p h a n o v i h V i t e z o v

Agorakrita, ki v nesramnosti Kleona še prekaša. Ta demagog je še večja propalica nego Kleon: navihan kričač, lažniv in goljufiv kleč-plazec — skratka ničvrednež vseh ničvrednežev. Le-ta poseka z ničevimi obljubami, z dobrikanjem, bahaštvom itd. Kleona in si popolnoma nakloni starega Dema (= ljudstvo), tako da ta odstavi Kleona ter izroči sebe in mesto klobásarju. — (Toliko samo zavoljo lažjega razumevanja tega prizora, ki dobro označuje demagoge vseh, zlasti tudi današnjih časov.)

DEMOS. KLEON. KLOBASAR. ZBOROVODJA.

KLEON: Solit se pojdi!
 KLOBASAR: In ti tudi, podlež!
 KLEON: O, Demos, vse imam pripravljeno
 in čakam dolgo že, da ti koristim.
 KLOBASAR: A jaz desetkrat, stokrat tako dolgo,
 da, tisočkrat, no, že od vekomaj.
 DEMOS: Jaz pa že čakam in preklinjam vaju
 še stokrat dalje, od pradavna že.
 KLOBASAR: Veš-li, kaj stôri?
 DEMOS: Saj to mi ti poveš.
 KLOBASAR: Postavi k startu tegale in mene,
 in dobrodelna tekma se začni!
 DEMOS: No, prav. Tecíta!
 KLEON: Glej!
 DEMOS: Tecíta vendar!
 KLOBASAR: Skoka naprej mu ne dovolim.
 DEMOS: Zevs,
 danes me bosta res osrečila,
 mojâ častilca, sicer oslabím.
 KLEON: Vidiš? Jaz prvi ti prinesem stol.
 KLOBASAR: A mize ne, to jaz prinesem prvi.
 KLEON: Ná, vzemi kruhek ječmenjak; pri Pylu
 iz moke je darilne umešèn.
 KLOBASAR: Ná krušnih skorij; bôžica jih je
 z rokó slonokosteno izvotlila.¹
 DEMOS: Res, velik prst, častita, si imela!
 KLEON: Glej grahovo kašo, lepo kot na sliki!
 Mešála jo Athena je Pylejska.

¹ Izvotljene skorje namesto žlic. (Prim. našo ribniško pesem!) Skorje, ki jih ponuja klobásar, so bile smešno velike, saj so bile namenjene narodu (Demu). Zato pravi klobasar, da jih je izvotlila slonokostena roka Athene; mišljena je slavna slonokostena Athenina soha, ki je bila 59 čevljev visoka. (Slavno delo kiparja Pheidije.)

B r a d a č / P r i z o r i z A r i s t o p h a n o v i h V i t e z o v

- KLOBASAR: O, Demos, vidno te boginja čuva;
še zdaj drži nad tabo lonec juhe.²
- DEMOS: Kaj misliš, kje bi bilo naše mesto,
da ne drži nad nami tega lonca?!
- KLEON: To ribo daje Strahovalka trum.
- KLOBASAR: In silnega očeta hčerka kuhan kos
mesá in kos govejega želodca.
- DEMOS: Hvaležna je za krasno oblačilo.³
- KLEON: Gorgonica velela je pojesti
le-tá kolač, da boljši boš veslač.
- KLOBASAR: In zdaj še to!
- DEMOS: Čemu ta kos trebuha?
- KLOBASAR: Nalašč ga je poslala, da boš mislil
na ladjin trebuh; vidno jo skrbi
mornárica. — In še pijače vzemi:
dve merici je vina, tri vodé.
- DEMOS: Kako sladkó! Tri dele komaj čutim.
- KLOBASAR: Te tri prilila vendar je Tritonka.
- KLEON: Ná, vzemi še potice mastne kos!
- KLOBASAR: Jaz pa ti to potico dam kar celo.
- KLEON: A zajca nimaš, da ga daš; jaz pa!
- KLOBASAR: Jej, kje naj zdaj še zajca brž dobim?
(Zase:) Tu treba si izmisliti zvijačo!
- KLEON: No, vidiš, revež!
- KLOBASAR: To mi malo mar. —
Glej, tamle že gredó — sem k meni!
- KLEON: Kdo?
- KLOBASAR: Poslanci; mošnje imajo polne novcev.
- KLEON: Kje? Kje?
- KLOBASAR: Kaj tebi mar! Le pústi tujce!
- (Dočim se Kleon ozira po izmišljenih poslancih, mu izmuzne
klobásar zajčjo pečenko iz koša ter jo ponudi Demu.)
- O, Demček, vidiš, zajčka sem prinesel!

² Komedijo so uprizorili sredi dolgotrajne vojne in jasno je, da je preprostemu ljudstvu, ki ga tu zastopa Demos, često nedostajalo potrebnih živil. Tišči demagog je bil visoko v ceni, ki je znal odpomoči temu nedostatku. — Athena ne drži nad mestom zaščitne roke, temveč lonec juhe, t. j. s pomočjo imenitnega klobásarja skrbi, da njenim ljubim Athencem nikoli ne zmanjka juhe.

³ Ob velikem athenskem slavlju, ob Panathenejih, so vozili v sprevodu v Athenino svetišče veliko ladjo, ki je imela za jadro omenjeno krasno oblačilo. Na njem je bila vezena Athenina zmaga nad Giganti in Titani.

B r a d a č / P r i z o r i z A r i s t o p h a n o v i h V i t e z o v

- KLEON: Ojoj, ukral si meni ga, nesramnež!
- KLOBASAR: Tako, kot ti ujetnike pri Pylu.
- DEMOS: Kako si se domislil, ga ukrasti?
- KLOBASAR: Domislek je boginjin, kradež moja.
- KLEON: Tegà sem jaz ujel in jaz ga spekel.
- DEMOS: Ti pojdi! Njemu hvala, ki mi ga je dal!
- KLEON: Oh, ta me bo v nesramnosti posekal!
- KLOBASAR: Zakaj, o, Demos, ne izrečeš sodbe,
kdo bolj skrbi zaté in tvoj želodec?
- DEMOS: Kako utemeljím naj svojo sodbo,
da vidijo gledalci, da je modra?⁴
- KLOBASAR: Povem ti jaz; moj koš si vzemi,⁵ kaj
je v njem, poglej na tiho, in potem
poglej še Kleonov! Lahkó boš sodil.
- DEMOS: Prav; kaj je notri?
- KLOBASAR: Očka, kaj ne vidiš,
da je praznote poln? Vse sem tebi dal.
- DEMOS: Ta koš je narodu zares naklonjen.
- KLOBASAR: Zdaj pa še Kleonovega poglej!
No, vidiš?
- DEMOS: O, ta je nabit dobrin!
Ej, kakšen kos kolača si je shranil!
A meni ga je dal le majčken košček.
- KLOBASAR: Tako te je že tudi prej slepil.
Le drobce ti je dájal, drugo sam
je vzela in se mastil za polno mizo.
- DEMOS (Kleonu): Tako si me okradel, lopov, in slepil,
a jaz sem te za to obsipal z venci!
- KLEON: Jaz kradel vedno sem državi v prid.
- DEMOS (Kleonu): Brž venec z glave, da ovenčam z njim
tegàle!
- KLOBASAR: Sem ga daj, ti malopridnež!
- KLEON: Kaj še! Imam proročbo pythijsko,
ki pravi, kdo mi bo edini kos.
- KLOBASAR: Tam moje se ime glasi, in jasno.
- KLEON: O tem bi rad prepričal se z dokazi,
nanaša-li se božji rek na té.

⁴ Gledalci se spominjajo na to, da so v gledališču.

⁵ Kakor vse druge jestvine, tako moramo tudi koš z jedili vzeti simbolično. Aristophanes polaga klobásarju često svojo lastno mnenje na jezik. Kogar koš je prazen, t. j. kdor je ostal pri upravi državnih dohodkov reven, ta je svojo službo gotovo pošteno in nesebično opravljal.

- Zato mi najprej odgovôri to-le:
Pri kom si hodil v šolo v mladih letih?
- KLOBASAR: V mesnici so me likale zaušnice.
- KLEON: Kaj? (Zase:) O, kako me bôde ta proročba!
Naj bo!
In česa si učil se v rokoborbi?
- KLOBASAR: Krivo prisegati, da nisem kradel.
- KLEON: O, lykijski Apollon, kaj mi snuješ? —
in s čim si se ukvarjal, ko si zrastel?
- KLOBASAR: Prodajal sem klobase in svinjaril.
- KLEON: Joj meni, revežu, uničen sem!
Le majhen up me še drži nad vódo. —
Še to mi reci, si-li klobasaril
na trgu ali tam pri mestnih vratih?
- KLOBASAR: Vójeno meso prodaja se pri vratih.
- KLEON: Gorje! Proročba je izpolnjena!
Kar noter odtakljájte⁶ me ubožca!
(Sname venec z glave.)
Oj, z bogom, venček, proti volji te
zapuščam; nosil te odslej bo drug,
nič hujši tat, a morda srčnejši kot jaz.
- KLOBASAR: Zevs, naš zaščitnik, tvoj je venec zmage!
- ZBOROVODJA: Pozdravljen, zmagoviti! — Ne pozabi,
da sem te jaz povzdignil tak visoko.
Zato te prosim za uslugo skromno:
za sodnega me tajnika napravi!
- DEMOS (Klobasarju): Sedaj pa še povej, kako se zoveš!
- KLOBASAR: Agorákritos, sodnik na trgu; s tem
sem se preživljal.
- DEMOS: Torej Agorákritu
zaupam sebe ter mu izročam
tegale Paphlagonca.⁷
- KLOBASAR: Jaz pa bom
lepó ti stregel, da mi boš priznal,
da nisi videl še možá, ki bolj
kot jaz bi služil bil Athencem.

⁶ Parodija na neko Euripidovo tragedijo. — V tragedijah so uporabljali poseben stroj (ekýklema), nekak majhen oder, ki se je dal na kolesju iz ozadja ven poriniti in zopet nazaj. — Kleon vidi, da mora izginiti s prizorišča.

⁷ Kleona.